

А. В. Турубарова

Класичний приватний університет, м. Запоріжжя

ЕФЕКТИВНІСТЬ ФОРМУВАЛЬНОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ З РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНИХ ЯКОСТЕЙ ПІДЛІТКІВ ІЗ ПОРУШЕННЯМИ ОПОРНО-РУХОВОГО АПАРАТУ

Стаття присвячена проблемі ефективності формувального експерименту з розвитку комунікативних якостей підлітків із порушеннями опорно-рухового апарату.

Ключові слова: комунікативні якості, підлітки з порушеннями опорно-рухового апарату, ставлення до іншого, соціально-психологічні характеристики спілкування.

Постановка проблеми. Серйозні аспекти фізичних вад пов'язані з наявністю численних бар'єрів, що не дозволяють підліткам активно включатися в життя суспільства. Основний блок психологічних ускладнень становлять труднощі у спілкуванні. При навчанні вдома дитина є ізольованою від спілкування з однолітками, викладачі, що відвідують її, недостатньо вимогливі. Це призводить до соціальної ізольованості і, як наслідок, проблем у подальшому спілкуванні та професійній підготовці.

Психолого-педагогічна діяльність як невід'ємна, органічна складова особистісного розвитку дитини покликана допомогти батькам та педагогам кваліфіковано працювати з проблемами дитини, обумовленими її особливостями, пов'язаними з функціональним станом здоров'я, пізнавальною й особистісною сферами, з умовами виховання тощо. Сутність діяльності фахівців, що працюють у системі психолого-педагогічної допомоги, полягає у наданні індивідуальної допомоги дитині в складній ситуації, причому таким чином, щоб вона самостійно навчилася вирішувати власні проблеми і долати повсякденні труднощі.

На сьогодні науковцями розроблено безліч різноманітних корекційно-розвивальних програм, що формують комунікативні здібності школярів підліткового віку. Але здебільшого ці програми вирішують завдання з комунікативних проблем підлітків саме масових шкіл, а створення програм для учнів спеціальних шкіл потребують відповідного теоретико-прикладного багажу знань, що дозволить виявити психолого-педагогічні умови цілеспрямованого розвитку комунікативних здібностей підлітків із фізичними вадами у вигляді корекційно-розвивальної програми.

Якщо мова йде про цілеспрямований розвиток комунікативних навичок дітей з фізичними вадами, то дану проблему вивчають такі вчені, як Є. А. Клопота [1], В. І. Козьявкін [2], М. П. Матвеева [5], О. В. Романенко [4], В. М. Синьов [5], О. П. Хохліна [5] та інші. Проблема розвитку комунікативних якостей підлітків із порушеннями опорно-рухового апарату набуває специфічного характеру, внаслідок особливостей психофізичного

розвитку дітей. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває проблема розробки та впровадження в систему сучасної спеціальної шкільної освіти методів активного соціально-психологічного навчання в межах тренінгової програми розвитку комунікативних якостей підлітків із порушеннями опорно-рухового апарату.

Теоретико-методологічною основою тренінгу комунікативних якостей підлітків із порушеннями опорно-рухового апарату є соціально-психологічні та психологічні критерії характеристики суб'єктів ускладненого та неускладненого спілкування В. О. Лабунської [3]. Автор зазначає [3], що суб'єкта ускладненого спілкування відрізняє, по-перше, низький рівень деяких соціально-перцептивних здібностей: розуміння іншої людини, емпатії, ідентифікації, психологічної проникливості, що передбачає миттєве усвідомлення проблем у процесі міжособистісного спілкування та швидкий пошук їх рішення. По-друге, стосовно інтерактивної сторони спілкування, то вона розкриває особливості відносин партнерів один з одним, а саме невиразність, довгі паузи в мовленні, застигла поза та невідповідність його експресивного репертуару мовленнєвій поведінці суб'єкта ускладненого спілкування. По-третє, комунікативна сторона спілкування даного суб'єкта характеризується низьким потенціалом комунікативного впливу, невмінням обрати адекватну форму повідомлення, нездатність створити зворотний зв'язок.

Мета тренінгу: формування комунікативних якостей у підлітків із порушеннями опорно-рухового апарату. Завдання тренінгу: 1. Усвідомлення складових суб'єкт-суб'єктного ускладненого спілкування, основних складових комунікативних навичок особистості та актуалізація власних потенційних комунікативних можливостей. 2. Розвиток таких комунікативних якостей: експресивно-мовленнєвих, соціально-перцептивних та інструментальних. 3. Створення модельних ситуацій (шкільних, сімейних та позашкільних) та закріплення в них набутих комунікативних якостей.

Метою статті є визначення ефективності впровадженої тренінгової програми розвитку комунікативних якостей підлітків із порушеннями опорно-рухового апарату.

Виклад основного матеріалу. Завершальний етап дослідження на тему «Психолого-педагогічні умови розвитку комунікативних якостей підлітків із порушеннями опорно-рухового апарату» передбачав порівняльний аналіз особливостей розвитку комунікативних якостей підлітків із порушеннями опорно-рухового апарату експериментальної та контрольної груп, кількісний та якісний аналіз результатів дослідження. Кількісний аналіз результатів дослідження здійснювався за допомогою непараметричного критерію Манна-Уїтні для незалежних виборок.

Методи вивчення актуального рівня розвитку комунікативних якостей були застосовані щодо вибірки даних про розвиток підлітків із порушеннями опорно-рухового апарату (202 особи). На підставі статистичного аналізу матеріалів обстеження (80 осіб) виявлено тенденції розвитку комунікативних якостей підлітків із порушеннями опорно-рухового апарату, що виховуються в освітніх установах та центрах реабілітації м. Запоріжжя (За-

порізька міська асоціація батьків та дітей-інвалідів «Надія», Запорізька спеціальна загальноосвітня школа-інтернат № 1 для дітей з наслідками поліомієліту та дитячого церебрального паралічу та Хортицький національний навчально-реабілітаційний багатопрофільний центр м. Запоріжжя).

Після завершення формувального експерименту було проведено контрольні дослідження, мета яких — визначення його ефективності. Для цього було залучено експериментальну та контрольну групу. До експериментальної групи увійшли підлітки з порушеннями опорно-рухового апарату, які брали участь у формувальному експерименті (40 осіб). До контрольної групи увійшли підлітки з порушеннями опорно-рухового апарату, які не брали участь у формувальному експерименті (40 осіб). До початку проведення формувального експерименту експериментальна та контрольна групи досліджувались із застосуванням методичного комплексу («Шкала довіри Розенберга», «Шкала прийняття інших Фейя», «Шкала доброзичливості Кемпбелла», «Шкала ворожості Кука-Медлей», «Шкала цинізму Кука-Медлей», «Шкала агресивності Кука-Медлей», «Шкала маніпулятивного ставлення Банта», опитувальник міжособистісних стосунків Шутца, опитувальник «Соціально-психологічні характеристики суб'єкта спілкування»).

Дослідження експериментальної та контрольної груп в констатувальному експерименті виявило ідентичний рівень обох груп за всіма показниками. Значущість відмінностей між експериментальною та контрольною групами перевірялись за допомогою непараметричного критерію Манна-Уїтні для незалежних виборок — відмінності виявилися статистично незначущими на рівні $p = 0,05$ ($U_{\text{емп}} > U_{\text{кр}}$), тобто можливо порівнювати ці групи після завершення формувального експерименту за всіма досліджуваними показниками.

Зупинимось коротко на характеристиці ефективності формувального експерименту за результатами порівняльного аналізу контрольної та експериментальної груп. Після завершення формувального експерименту за допомогою непараметричного критерію Манна-Уїтні для незалежних виборок були визначені значущі відмінності між експериментальною та контрольною групами. За перевіреними показниками відмінності між групами можна вважати значущими на рівні $p = 0,05$ ($U_{\text{емп}} < U_{\text{кр}}$). Отже, відмінності між групами значущі на рівні $p = 0,05$ (див. табл.).

Відмінності між контрольною та експериментальною групами за «Шкалою довіри Розенберга» виявились статистично значущими на рівні $p = 0,05$. Позитивні зрушення означають, що збільшилась кількість підлітків із порушеннями опорно-рухового апарату, які довіряють оточуючим в процесі міжособистісної взаємодії. Такі підлітки намагаються бути корисними для інших та більш чесними у стосунках.

Позитивні статистично значущі зрушення (на рівні $p=0,05$) за «Шкалою прийняття інших Фейя» виявились у збільшенні кількості підлітків, які в процесі міжособистісної взаємодії здатні приймати партнера по спілкуванню. Це означає, що підлітки стали почувати себе більш комфортно з однолітками, їм подобається бути з ними, вони хочуть бути приемними для них.

Таблиця

Значущість відмінностей між експериментальною та контрольною групами після формувального експерименту

Показники	Ранг ЕГ	Ранг КГ	Uemp	Uкр (p = 0,05)
Шкала прийняття інших Фейя	2112,5	1127,5	307,5	471
Шкала доброзичливості Кемпбелла	2182,5	1057,5	237,5	471
Шкала довіри Розенберга	1956,5	1283,5	463,5	471
Шкала цинізму Кука-Медлей	1274,5	1965,5	454,5	471
Шкала агресивності Кука-Медлей	1176	2064	356	471
Шкала ворожості Кука-Медлей	1254,5	1985,5	434,5	471
Шкала маніпулятивного ставлення Банта	1172	2068	352	471
Ie	2000,5	1239,5	419,5	471
Cw	1283	1957	463	471
Ce	2129,5	1110,5	290,5	471
Ae	2089	1151	331	471
Aw	1249,5	1990,5	429,5	471
Iw	1953	1287	467	471
EM	1234,5	2005,5	414,5	471
СП	1167,0	2073,0	347,0	471
СЗ	1134,5	2105,5	314,5	471
НВ	1163,5	2076,5	343,5	471
УС	1136,5	2103,5	316,5	471

За «Шкалою доброзичливості Кемпбелла» були відзначені статистично значущі відмінності між контрольною та експериментальною групами. Кількість підлітків, які недоброзичливо ставляться до партнера по спілкуванню, істотно зменшилась. Більшість підлітків із порушеннями опорно-рухового апарату вважають, що краще допомагати один одному, слід більше довіряти друзям, допомагати їм та партнерам по спілкуванню в складній ситуації.

В результатах за «Шкалою ворожості Кука-Медлей» були відзначені статистично значущі зрушення (на рівні $p=0,05$). Кількість підлітків, які ворожо ставляться до партнера по спілкуванню та до оточуючих в цілому, знизилась. Більшість підлітків почали легше погоджуватися з іншими в процесі міжособистісної взаємодії, стали менш роздратованими.

В результатах за «Шкалою цинізму Кука-Медлей» були помічені статистично значущі зрушення. Збільшилась кількість підлітків, що мають рівень цинізму середній до високого. Це може викликати здивування, але збільшення виявилось за рахунок зменшення високого рівня цинізму.

В результатах за «Шкалою агресивності Кука-Медлей» були помічені статистично значущі зрушення. Істотно зменшився рівень агресивності підлітків. Це означає, що підлітки стали менш грубими в процесі міжосо-

бистісної взаємодії, доброзичливо поводяться з партнером по спілкуванню, навіть якщо він чинить неправильно, не осуджують його, навіть якщо той в своїх цілях використовує його.

В результатах за «Шкалою маніпулятивного ставлення Банта» були помічені позитивні зрушення. Збільшилась кількість підлітків з низьким та середнім до низького рівнем маніпулятивного ставлення. Це означає, що підліткам не властиво відповідати грубістю на грубість, недовіра, хвалитися без достатніх підстав, чинити тільки з вигодою для себе.

В результатах за опитувальником міжособистісних стосунків Шутца (виражена поведінка у сфері «включеності» — Ie) були помічені позитивні статистично значущі зрушення. Кількість підлітків, які прагнуть належати до різних груп, бути включеними, якнайчастіше перебувати серед людей, прагнуть приймати оточуючих, щоб вони, у свою чергу, брали участь в їх діяльності, виявляли до них інтерес, істотно збільшилась. Причиною цього може бути підвищення рівня довіри та прийняття інших людей, обумовленого тим, що підлітки в результаті участі в програмі розвитку комунікативних якостей оволоділи рядом нових умінь, які стають на заваді уникнення соціальних контактів.

В результатах за опитувальником міжособистісних стосунків Шутца (необхідна поведінка у сфері «включеності» — Iw) були помічені позитивні статистично значущі зрушення. Зменшилась кількість підлітків, які виявляли тенденцію спілкуватися з малою кількістю людей, не виявляли поведінку, спрямовану на пошуки контактів, прагнення належати до груп та спільнот.

В результатах за опитувальником міжособистісних стосунків Шутца (виражена поведінка у сфері «контролю» — Ce) були помічені позитивні статистично значущі зрушення. Зменшилась кількість підлітків, які активно уникають прийняття рішень і взяття на себе відповідальності, підлітки стали більш впевненими у собі та своїх стосунках з однолітками.

В результатах за опитувальником міжособистісних стосунків Шутца (необхідна поведінка у сфері «контролю» — Cw) були помічені позитивні статистично значущі зрушення. Істотно збільшилась кількість підлітків із порушеннями опорно-рухового апарату, які не визнають контролю над собою й керівництво з боку оточуючих, прагнуть брати на себе відповідальність у стосунках та мають виражену потребу в незалежності від оточуючих.

За опитувальником міжособистісних стосунків Шутца (виражена поведінка у сфері «афекту» — Ae) були помічені статистично значущі відмінності між контрольною та експериментальною групами. Істотно збільшилась кількість підлітків, які прагнуть бути в емоційно близьких стосунках з однолітками, виявляти до них свої теплі та дружні почуття.

За опитувальником міжособистісних стосунків Шутца (необхідна поведінка у сфері «афекту» — Aw) були помічені статистично значущі відмінності між контрольною та експериментальною групами. Істотно зменшилась кількість підлітків, які відчували потребу в тому, щоб оточуючі (однолітки) створювали з ними глибокі емоційні відносини. Причиною

цього може бути те, що підлітки в результаті участі в програмі розвитку комунікативних якостей дійшли висновку, що не слід очікувати чи вимагати від оточуючих близьких емоційних стосунків, а створювати їх самим.

В результатах за опитувальником «Соціально-психологічні характеристики суб'єкта спілкування» експериментальної групи були помічені позитивні статистично значущі зрушення. Дані демонструють загальну тенденцію змін інтенсивності оцінки характеристик спілкування однолітків як такі, що ускладнюють взаємодію підлітків із порушеннями опорно-рухового апарату. Інтенсивність оцінки за всіма характеристиками спілкування знизилася. Отже, зменшилась кількість підлітків, в уявленні яких однолітки сприймалися як суб'єкти ускладненого спілкування.

Таким чином, у результаті порівняльного аналізу виявлено, що застосування формульованого експерименту спричинило вплив на ті показники інтенсивності виразності ставлення до іншого та соціально-психологічні характеристики спілкування підлітків, які за результатами кореляційного та факторного аналізів виявились істотними типами структури ставлення до іншого суб'єктів спілкування.

Висновки

1. Контрольне дослідження результатів формульованого експерименту показало його ефективність щодо впливу на розвиток комунікативних якостей підлітків із порушеннями опорно-рухового апарату.

2. Застосування формульованого експерименту з розвитку комунікативних якостей підлітків із порушеннями опорно-рухового апарату спричиняє:

- збільшення кількості підлітків, які довіряють оточуючим в процесі міжособистісної взаємодії і здатні приймати партнера по спілкуванню та неманіпулятивно ставитися до нього;

- зменшення кількості підлітків, які недоброзичливо, ворожо, агресивно та цинічно ставляться до партнера по спілкуванню;

- збільшення кількості підлітків, які прагнуть належати до різних соціальних груп, приймати навколишніх, щоб вони, у свою чергу, виявляли до них інтерес;

- зменшення кількості підлітків, які активно уникають прийняття рішень і взяття на себе відповідальності;

- збільшення кількості підлітків, які прагнуть бути в емоційно близьких стосунках з однолітками;

- зменшення кількості підлітків, в уявленні яких однолітки сприймалися як суб'єкти ускладненого спілкування.

3. Застосування формульованого експерименту вплинуло на ті показники інтенсивності виразності ставлення до іншого та соціально-психологічні характеристики спілкування підлітків, які за результатами кореляційного та факторного аналізів виявились істотними типами структури ставлення до іншого суб'єктів спілкування.

Література

1. Інтеграція молоді з обмеженими фізичними можливостями в суспільство : громадсько-правові, соціально-психологічні та інформаційно-технологічні аспекти : методичний посібник / Є. А. Клопота, В. Г. Бондаренко, О. А. Клопота, С. А. Бондаренко. — Запоріжжя : ЗНУ, 2008. — 114 с.
2. Козьявкин В. И. Детские церебральные параличи : Медико-психологические проблемы / В. И. Козьявкин, Л. Ф. Шестопалова, В. С. Подкорытов. — Львов : Украинские технологии, 1999. — 144 с.
3. Психология затрудненного общения : Теория. Методы. Диагностика. Коррекция / В. А. Лабунская, Ю. А. Менджерицкая, Е. Д. Брус. — М. : Академия, 2001. — 288 с.
4. Романенко О. В. Попередження дефіцитарних напрямків особистісного розвитку школярів з церебральним паралічем / О. В. Романенко // Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами : збірник наукових праць. — К. : Університет «Україна», 2004. — С.80–82.
5. Синьов В. М. Психологія розумово відсталої дитини / В. М. Синьов, М. П. Матвеева, О. П. Хохліна. — К. : Знання, 2008. — 359 с.

А. В. Турубарова

Классический частный университет, г. Запорожье

ЭФФЕКТИВНОСТЬ ФОРМИРУЮЩЕГО ЭКСПЕРИМЕНТА РАЗВИТИЯ КОММУНИКАТИВНЫХ КАЧЕСТВ ПОДРОСТКОВ С НАРУШЕНИЯМИ ОПОРНО-ДВИГАТЕЛЬНОГО АППАРАТА

Резюме

Статья посвящена проблеме эффективности формирующего эксперимента по развитию коммуникативных качеств подростков с нарушениями опорно-двигательного аппарата.

Ключевые слова: коммуникативные качества, подростки с нарушениями опорно-двигательного аппарата, отношения к другому, социально психологические характеристики общения.

A. V. Turubarova

Classic private university, Zaporozhye

EFFICIENCY OF FORMING EXPERIMENT OF DEVELOPMENT OF COMMUNICATIVE QUALITIES OF TEENAGERS WITH VIOLATIONS OF LOCOMOTORIUM VEHICLE

Summary

The article is devoted the problem of efficiency of forming experiment from development of communicative qualities of teenagers with violations of locomotorium-vehicle.

Key words: communicative qualities, teenagers with violations of locomotorium vehicle, relations, to other, socially psychological descriptions of intercourse.

ОБЪЯВЛЕНИЕ

Кафедра дифференциальной и специальной психологии Одесского национального университета имени И. И. Мечникова приглашает всех желающих принять участие в новом проекте «Школа молодого психолога».

Занятия будут проводиться 1 раз в месяц в удобное для слушателей время.

Первое занятие пройдет 1 октября в 14:00 в 109 аудитории в главном корпусе Одесского национального университета имени И. И. Мечникова.

За справкой обращаться по телефонам:

067 4804713 — зав. каф. дифференциальной и специальной психологии, академик Украинской академии наук, д-р психол. наук, профессор Висковатова Татьяна Павловна;

050 4901996 — старш. лаб. Мартынюк Юлия Александровна;

(048) 7234229 — телефон кафедры.

Наукове видання

Odesa National University Herald

•

Вестник Одесского национального университета

•

ВІСНИК
ОДЕСЬКОГО
НАЦІОНАЛЬНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ

Том 16 • Випуск 7 • 2011

Серія: Психологія

Збірник наукових праць

Українською та російською мовами

Технічний редактор *М. М. Бушин*
Дизайнер обкладинки *В. І. Костецький*
Коректор *Н. І. Крилова*

Здано у виробництво 29.08.2011. Підписано до друку 20.06.2011. Формат 70x108/16.
Папір офсетний. Гарнітура «SchoolBook». Друк офсетний. Ум. друк. арк. 16,63.
Тираж 300 прим. Вид. № 143. Зам. № 598.

Видавництво і друкарня «Астропринт»
65091, м. Одеса, вул. Разумовська, 21
Тел.: (0482) 37-07-95, 37-24-26, 33-07-17, 37-14-25
www.astroprint.odessa.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 1373 від 28.05.2003 р.